

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 33.012.32

*В. В. Брановицький,
аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРИВАТИЗАЦІЯ ВЛАСНОСТІ ТА ЗМІНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА

*Viktor Branovytskyi,
SHEE "Vadym Hetman Kyiv National Economics University"*

PRIVATIZATION AND CHANGING OWNERSHIP FOR SOCIO - ECONOMIC STRUCTURE OF SOCIETY

У статті досліджується трансформація економічної системи. Розглядаються приватизаційні відносини власності через призму історично-еволюційного процесу дає можливість здійснювати аналіз зміни прав власності в процесі перерозподілу не залишаючи terra incognita. Досліджено наслідки неоліберальних реформ.

The article examines the transformation of the economic system. We consider privatization property relations through the prism of historical and evolutionary process makes it possible to analyze the change of ownership in the redistribution of leaving terra incognita. Investigated the consequences of neoliberal reforms.

Ключові слова: *власність, приватизація, державна власність, неоліберальні реформи, лібералізація.*

Keywords: *property, privatization, state ownership, neoliberal reforms, liberalization.*

Постановка проблеми та актуальність. В Україні як і в решті пострадянських країн більше вже ніж двадцять років відбувається активне реформування відносин власності. Були прийняті комплекс заходів націлених на роздержавлення економіки і приватизації підприємств державної власності. Трансформація економічної системи зумовила перехід від адміністративно-командної економіки до ліберально-ринкової, що передбачає, перш за все, кардинальне перетворення відносин власності, а саме зміни структури власності через роздержавлення та приватизацію. Соціально й культурно однорідне суспільство і структурований економічний простір створити без становлення відносин власності неможливо.

Аналіз проведення раніше досліджень. Проблеми ринкової трансформації країн пострадянського простору глибоко досліджуються економістами різних країн серед яких можна назвати: Л.Абалкіна, Х.Альбаха, Л.Бальцеровича, М.Бернштама, А.Бузгаліна, Д.Елльмана, А.Іларіонова, Г.Ж.Колодко, Я.Корнаї, В.Мау, Б.Мільнера, М.Олсона, А.Ослунда, В.Полтеровича, Дж.Сакса, І.Сегварі, Дж.Стіпліца, С.Фішера. Значний вклад у дослідження проблем країн з транзитивною економікою внесли українські економісти В.Базилевич, О.Беляєв, В.Бородюк, О.Власюк, Г.Волинський, А.Гальчинський, В.Гець, А.Грищенко, М.Гуревичов, Б.Кваснюк, І.Лукінов, В.Мандибур, І.Малий, С.Мочерний, О.Пивоварський, В.Савчук, Г.Тарасенко, А.Чухно, П.Єщенко, О.Яременко та ін.

Мета статті. Аналіз процесу становлення однієї економічної системи замість іншої зможе краще зрозуміти рушійні сили механізмів руйнування основ суспільних відносин. Розгляд приватизаційних відносин власності через призму історично-еволюційного процесу дає можливість здійснювати аналіз зміни прав власності в процесі перерозподілу не залишаючи terra incognita.

Виклад основного матеріалу. Початковому етапу трансформації власності на початку 90-х рр. передував хід подій, що був викликаний глибокою кризою радянської економіки зумовленою пануванням єдиної загальнодержавної власності, централізованим й директивним плануванням, недосконалою структурою виробничих відносин та високим монополізмом, що не сприяв розвитку висококонкурентних цивільних технологій. Туликовий шлях етатизму в вигляді радянської форми адміністративно-командної економіки та управління не міг більше існувати. Управлінський криза викликана консервацією політичних еліт, значно поглиблювала хронічну невирішеність соціально-економічних проблем, які стали однією з основних детермінантів і причин економічної ерозії державності.

Ринкові відносини виступають єдиною природною формою економічних стосунків навіть в керованій економіці. Обмежити ринок значить послабити механізми ринку та простір ринку. Керована економіка без персоніфікації власності на матеріальні активи чи обмежені ресурси починає мутирувати. В свою чергу, в межах ринку можливе досягнення інклюзивного обміну, що виступає архетипом соціальних відносин. Збалансована природна гармонія інтересів існує лише в рамках ринкової конкуренції. Недоторканість приватної власності та її плюралізм форм формують громадянське суспільство, що саморегулюється й організоване. Відтак, він стає аморфним ринком, мірою залучення в загальний обмін і конкуренцію. Разом з тим соціальна гармонія може бути не досягнута, так як уявлення про суспільство як про ідеальний ринок можна віднести до економічного романтизму.

Звісно, особливу роль у результаті неоліберальних інституційних змін економічної системи покладається на власність. Зв'язок приватна власність та ринковий простір є невід'ємними частинами. Саме структура суспільства детермінувала ринок та стала носієм його еволюційного розвитку. Як резюмує А. Гальчинський ринок – це невід'ємний атрибут економіки обмінних операцій [1, с. 377]. Власність є фундаментом ринкової економіки, прямий та опосередкований вплив на еволюцію системи економічних відносин є беззаперечний. Й. Шумпетер наголошував, що приватна власність як слід підприємницької діяльності відіграє істотну роль рушійної сили [2, с. 99]. В. Мандибур наводить ряд надзвичайно важливих функцій, що виконує власність в суспільстві:

- власність зумовила спосіб та визначає найбільш характерні мотиваційні особливості поєднання трудового потенціалу із засобами виробництва, фінансовими і природними ресурсами;
- власність визначає мету функціонування і розвитку економічної системи;
- власність визначає характер економічного розподілу та кінцевого привласнення і споживання результатів виробництва (життєвих благ та послуг);
- власність формує суспільний та персоніфікований характер мотивації трудової й підприємницької діяльності;

– відносини власності формують соціально-класову структуру суспільства, забезпечує базові засади розвитку системи панівної політичної та економічної влади, тобто, у кінцевому рахунку, визначають сутнісний зміст і форми держави [3, с. 57-58].

Таким чином, однією з головних проблем при переході до ринкової економіки стала проблема трансформації відносин власності, її роздержавлення, визначення співвідношення базисних економічних інституцій влади і власності. Ринкові відносини являють багатогранну та поліструктурну систему. Ринком називається, зазначають сучасні дослідники, певна форма організації обміну у відповідності з раціональними і нормативними передумовами, в основу яких приймаються лише ефективність і економічна вигода – резюмують вчені [4, с. 825].

Обраний варіант проведення ринкових реформ мав на меті загальну приватизацію національного багатства, щоб таким чином створити роздрібнену мозаїку індивідуальних власників та реалізувати позицію класико-кейнсіанського тлумачення самого процесу приватизації. Відповідно до якого передбачається „перетворення „непродуктивної” діяльності (у класичному розумінні), яка фінансується за рахунок доданої вартості, у діяльність, що створює додаткову вартість” [5, с. 415].

Аналізуючи еволюційну логіку ринку, принципів, його історизму. Можна дійти висновку, що саме в період утвердження про приватну власність як основу суспільства відбувалося становлення ринкової економіки й капіталістичної системи. Вона виступає практикою реалізації конкретної економічної системи, що стає суспільною формацією. Яка стає основним в контролі за економічною системою та формою соціальної організації. Відтак, реструктуризація прав власності мала забезпечити підвищення продуктивності праці, виробництва, а об’єкти власності мали знайти ефективного власника. Суспільство мало стати ринковим, громадянським з відчуженням радянських архаїзмів в поведінці й мотивації.

В Україні офіційне реформування відносин власності розпочалося із розробки і прийняття цілої низки законодавчих документів та інституцій на шляху утвердження ринкової економіки, що розпочалися з кінці 80-х рр. та початку 90-х рр. минулого століття. У наступні роки реформ Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Фондом Державного майна було прийнято значну кількість законодавчих і нормативних акти, що стосувалися регламентації приватизації в Україні, але якісних та радикальних змін вони не внесли – стратегія приватизації незмінилася. Вони більшою мірою стосувалися удосконалення організації проведення приватизації – стихійного привласнення національного багатства.

Внаслідок даних хід подій сприяв створення різного роду та рівню конфліктних ситуацій між учасниками відносин власності ще на початковому етапі з приводу привласнення результатів, умов функціонування, прав власності. Тому можна стверджувати, що еклетицизм ринкових і неринкових інституцій перерозподілу власності залежав від генезису формування прав власності в Україні. Уваги заслуговують особливості трансформації в перехідний період, що створили передумови для подальшого перерозподілу власності і умов для створення конфлікту. Від так перерозподіл власності в транзитивній економіці несе в собі перманентну системність, конфліктність та склад відносин власності який постійно трансформуються.

Комплексний аналіз свідчить про те, що в період становлення ринкових форм власності в Україні більша частина суспільства була в нерівному доступі до власності. Приватизація в Україні як цілісна інституційна архітектура, що передбачає комплексне перетворення економічної, соціально-політичної структури з якісною новою системою мотиваційної поведінки в суспільстві не відбулася. Ототожнювати приватну власність виключно зі сторони привласнення, що являє собою приватизація є помилковим твердженням. Аналіз показує, що саме становлення корпоративного контролю на підприємствах зі сторони керівництва та адміністративного персоналу сприяло розвитку тіньової приватизації.

В період широкомасштабної сертифікатної (ваучерної) приватизації мільйони громадян України, всупереч сподіванням, не стали власниками на основі корпоративної форми управління. Більша частина із понад 19 млн. акціонерів були власниками лише номінально, так як навіть не оформляли право власності на акції [6, с. 8.]. Не було досягнуто однієї з домінуючих цілей приватизації — створення масового власника. Майже 7,8 млн. громадян України відмовилися від участі в сертифікатній приватизації (5,3 млн. громадян не отримали сертифікатів плюс ще 2,5 млн. осіб їх не використали) [7]. Побудова фондового ринку як основи для перерозподілу власності в приватизаційний період було хибним твердженням. Так як форсування ринкових принципів на базі історичної необхідності, а неволюційного поетапного розвитку є обмеженим поглядом.

Важливим для нашого дослідження також є розуміння, що корпоративна форма управління власністю, яка панує в ринкових економіках, має свою особливість – вона примножує приватну власність. Тобто осіб, що є власниками капіталу стає більше, а отже в розподілі прибутку задіяно більше громадян – це має значну соціальну функцію, що виконують корпорації. Таким чином, відбувається закріплення в суспільстві ліберально-ринкової парадигми економічних перетворень, що сприятливо впливає на соціально-суспільний клімат та створює передумови для росту кількості середнього класу в країні, а це в свою чергу гуманізація та побудова громадянського й меритократичного суспільства.

Забезпечення мінімізації транзакційних витрат в процесі обігу акцій, що були отримані в обмін приватизаційних сертифікатів, повинно було сприяти їх концентрації в руках найбільш ефективного власника. Натомість задум не був результативний в повній мірі. Перерозподіл власності відбувався з тенденцією концентрації капіталу в правлячих номенклатурних еліт чи менеджменту підприємства. При відсутності сформованого та нагромадженого капіталу в економічних агентів перерозподіл відбувався при обмеженому доступі та високих транзакційних витратах для більшої частини суспільства, що унеможливило забезпечення ефективного перерозподілу власності. В таких умовах спостерігаються складності формування конкурентного середовища та зменшення ефективності управління й інвестування. Відтак становлення рентних відносин стає закономірним процесом.

Внаслідок приватизації державного майна створено вагомий недержавний сектор економіки, основу якого становлять понад 11 тисяч акціонерних товариств. Значна частина була переведена в відкриті акціонерні товариства. Сьогодні недержавний сектор є переважним у всіх сферах економічної діяльності. В період приватизації вдалося досягнути критичної маси приватної власності, однак досягнути повного плюралізму власності, наповнення її демократичності та соціальною змісту, створити на її основі найширшої верстви населення – середній клас, забезпечити надійним захистом права власності не вдалося. Незважаючи на постійне зменшення державної власності, держава продовжує залишатися найбільшим власником промислових об’єктів власності. Про що свідчить Реєстр корпоративних прав, згідно нього на 30.05.2014 р. перебувало на обліку 1 120 господарських товариств різної форми власності з абсолютно різноманітним рівнем частки в статутному капіталі.

Відтак, квінтесенцією є не темпи приватизації, а „якість” переходу державної власності в приватну. Це особливо стосується збиткових, нерентабельних чи низькомаржинальних підприємств. Вони не повинні субсидіюватися за кошти суспільства. Державна відповідальність полягає в раціональному використанні коштів платників податків, а не витрачання їх на паразитуючі підприємства дозволяючи картелям отримувати надприбутки.

Субсидіювання державних підприємств – це спадок отриманий від планової економіки, що не дозволяє перерозподіляти кошти в продуктивні сектори економіки. Як раз значною проблемою є те, що навіть підтримка збиткових галузей, що пов’язані виключно з об’єктивними обставинами, не гарантує перерозподіл коштів на користь робітників для недопущення зростання класу пауперів (лат. рацрег, бідний, незаможний), вони можуть бути повністю привласнені менеджментом чи неформально контролюючим власником.

Разом з тим, приватизація не стала потужним джерелом надходжень до державного бюджету, а отже не виступила фінансовою підтримкою соціально-економічного розвитку країни в період трансформаційної кризи. з 1991 до 2013 року від приватизації державного майна надійшло 63,263 млрд. грн. (додаток 6), 6,63 млрд. грн. плати за оренду державного майна, 6,2 млрд. грн. дивідендів, нарахованих на державні акції (паї). Формування капіталістичної економіки без відносин власності неможливе, але ж не ціною загальної пауперизації суспільства та безконтрольного привласнення національного багатства незначною когортою номенклатурно-кримінальних представників за короткий час. На думку Голови ФДМУ В. Семенюк (з квітня 2005р. по грудень 2008 р.), тіньова приватизація становила до 60-70% усього обсягу відчуження державного майна [91].

Після компаративного аналізу різних країн, позиція А. Сміта, що не державна стратегічна політика має управляти суспільством, а ринок не здається вже аксіомічною для всіх економічних систем. Ринок не може здійснювати автоматичне коригування при відсутності розвинутих легітимних „правил гри”. А дискусія протиставлення командна економіка чи ринково в цілому залишається обмеженою. Як результат, дії реформаторів виявилися досить дорогими для суспільства та державності в цілому. Деградація всієї економіки зростала під тиском всіх проявів глибинної економічної кризи внаслідок неоліберальних інституційних змін: спад виробництва, безробіття, інфляція, девальвація, падіння доходів, пауперизація, зростання криміналізації в усіх суспільних відносинах, втрата керованості господарством і соціальними процесами. Криза задекларованих ліберальних реформ без встановлення порядку логічно викликала анархію розвитку соціально-економічної сфери України та прирікала економічну політику на неефективність, тим самим загрожуючи національній безпеці країни до сьогоднішнього дня.

Структура власності в тому вигляді, в якому вона сьогодні існує в Україні, спровокована механізмами приватизації і відсутністю злагодженого державного контролю та правової відповідальності в цій сфері, тому імперативні цілі, що ставилися на початку масової приватизації не були досягнуті в повній мірі, хоча і продовжуються декларуватися до останнього часу із року в рік.

Фактично відбулося узаконене безконтрольне право привласнити національне багатство колишньому адміністративно-бюрократичному апарату та кримінальним представникам у приватизованому державному секторі економіки. Дуже влучним є висловлювання Дж. С. Мілля: „Правила, що визначають розподіл

багатства, є такими, якими їх роблять уявлення і бажання правлячої частини суспільства; вони досить різні в різні часи в різних країнах; і могли би бути ще різноманітнішими, якби цього забажали люди” [7, с. 338.]. Ітеративний характер процесу перерозподілу власності, в період приватизації, на основі вільних ринкових транзакцій повністю скомпрометував себе.

Утворилася невідповідність між законодавством і реальною економічною практикою. Довгий час практично була повністю відсутня законодавча база для нових ринкових відносин або її розвиток не вважався необхідним певними владними структурами того періоду. Протиріччя, зумовлене розбіжностями в цілях, стало одним з визначальних чинників глибокої деформації усіх господарських процесів й структури власності та її перерозподілу, що лише сприяло поглибленню економічної кризи. Була створена легітимна основа для криміналізації економічних відносин та тіньового накопичення капіталу. Що повністю суперечило інтересам розвитку національної економіки та ринкового суспільства. Події розвивалися стихійно.

Усі реформи, що проводилися, незважаючи на пасіонарність значної частини українців, стикалися з небувалим супротивом ретроградних партій й лобістів, впроваджувалися з запізненням або взагалі не відбулися до цього часу. Слід зазначити, що сам Закон України „Про акціонерні товариства” який повинен був захистити права власників не залежно від розміру частки в капіталі, був прийнятий лише в 2008 р. До цього його впроваджували вісім разів було відхилено українськими парламентарями. Це були різноманітні варіанти законопроекту, де в основі лежав розроблений ще восени 1998 р. закон „Про акціонерні товариства”, підготовлений професорами Б. Блеком та Г. Тарасавою. Лише з 2001 р. було встановлено мораторій на примусове відчуження майна всіх державних підприємств і господарських товариств, у статутному фонді яких державна частка становить не менше 25 % [8].

Фактично Верховна Рада України з перших днів незалежності перетворилася на систему торгування й підпорядкування особистим інтересами, що спотворило знамениту римську форму SPQR (Senatus populusque romanus) — народ і Сенат єдині. Правляча меншість, що ототожнює власників більшості національного багатства настільки незначне, що мотив зважати на суспільні збитки, які вони приносять повністю відсутній. Відтак деформування механізму організації суспільства й створення ерзац інституцій закономірно призвело до несприйняття ринкових відносин, як основи суспільного ордо і гармонізації інтересів.

Інтегрованим наслідком цього стало формування тіньових механізмів привласнення, що давало можливість швидкого збагачення обмеженої кількості людей — це ставало запереченням ефективного власника. Фактично з повною відмовою на існування державної форми власності, навіть в стратегічно важливих, соціальних й інфраструктурних об'єктах власності. Схоже, що українські реформатори пішли шляхом розбудови ліберально-ринкових відносин на основі дихотомічної формули, що не державне, те приватне – кримінально-номенклатурне.

Державні неоліберальні реформи, що базувалися на принципах *laissez-faire* стали тривіальними в повному сенсі його змісту. Була спроба побудувати ринкову економіку без перебудови економічного простору й встановлення порядку. Тобто, з самого початку був порушений логічний зв'язок перетворень. Як результат, досить дорогими виявилися для суспільства реформи пов'язані з трансформацією власності.

Державна власність в ринкових відносинах має беззаперечне місце на існування. Разом з тим, потрібно усвідомити, що ефективна державна власність яка може й буде підпорядковуватися загальнонаціональним інтересам можлива лише за існування ринкового і громадянського суспільства з дотриманням ефективних механізмів правової демократичної держави. В іншому випадку, суспільство стикнеться фактично з аксіомічним твердженням, що без існування приватної власності і інших необхідних детермінантів (ринкового суспільства й правових демократичних механізмів) державна власність буде використовувати прямо чи опосередковано в корпоративно-бюрократичних цілях.

Висновки. Таким чином, економічні результати реформ виявилися в цілому негативними, а в деяких відносинах і катастрофічними. Неоліберальна регуляція оснований на рекомендаціях Вашингтонського консенсусу не завжди була доцільною. Лібералізація, в догматичному розумінні, без встановлення економіко-правового порядку й базових основ ордолібералізму неминуче перетворюється на господарську анархію та починає мімікрувати бажанням владних сил. Яскравим проявом стало зростання економічної злочинності й корупції. Базис (власність) став монополізований обмеженою кількістю осіб, а надбудова (державна влада) несе суттєві загрози для розширення відтворення більшості суспільства. Сьогодні ефективна взаємодія базиса і надбудови проявляється лише в вузькогрупових інтересах й неорієнтована на розвиток в суспільстві саморозвитку, креативності, що детермінує споживчий характер – проїдання раніше нагромадженого багатства.

Ринок може існувати лише в межах ринкового суспільства. Встановлення ринкового суспільства без гарантування власності неможливе. Таким чином, основи ліберально-ринкової економіки не мають сенсу без створення справжнього ринкового суспільства. З цього випливає, що становлення ринкової економіки без наближення до ринкового, правового й громадянського суспільства недосяжна ціль. В цьому була домінуюча проблема перетворень. Відсутність відносин власності в Україні в період єдиного радянського простору повністю консервувало уявлення про імперативні постулати ринкових взаємовідносин й ордолібералізму. Природною спадчиною комуністичного режиму залишилася посадова корупція й злочинність як генетична залежність еволюції інституцій від заздальгід обраної траєкторії (path dependence) з повним запереченням побудови меритократичного суспільства.

Таким чином, хід процесу реформування державної власності привів до її часткової не легітимності та формування механізмів привласнення ренти. В той же час потрібно пам'ятати, що Україна повинна була пройти період первісного нагромадження капіталу, а саме початковий етап трансформацій в відносинах власності. Історія первісного нагромадження капіталу, зазначав К. Маркс „вписана у літопис людства племінною мовою крові та вогню”. Можливість уникнути структурні деформації в відносинах власності на початковому етапі ринкових перетворень є утопічним твердженням.

Література.

1. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. Гальчинський. - К. : Либідь, 2013. - 472 с
2. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.
3. Системно-формаційна трансформація інституту власності // Економічна теорія. (науковий журнал). – 2013. – № 2. – С. 57–73., с. 57–58.
4. Базилевич В. Д. Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ильин. – 2-е изд., испр. и доп. – К. : Знання ; М. : Рыбари, 2010. – 925 с.
5. Бортіс Г. Інституції, поведінка та економічна теорія: внесок до класико-кейнсіанської політичної економії / Г. Бортіс; [пер. з англ. Т. Бардадим]. – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 560 с.
6. Наслідки і перспективи приватизації в Україні. – Київ, 2003, с.8.
7. Гальчинський А. Власність яка вона є. Чи зможемо подолати глибоку деформованість? – Дзеркало тижня, 30 вересня 2000р.; Електронне джерело: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/311/28597/>
8. Закон України № 2864-III від 29.11.2001 р. "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна".

References.

1. Halchynskiy, A. (2013), *Politychna noekonomika: nachala onovlenoi paradyhmy ekonomichnykh znan* [Political noekonomika: Principles renewed paradigm of economic knowledge], Lybid, Kyiv, Ukraine, p.472.
2. Shumpeter, Y. (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of Economic Development: Study profits, capital, credit, interest and the business cycle], Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademii», Kyiv, Ukraine, p. 242.
3. "Systemno-formatsiina transformatsiia instytutu vlasnosti", *Ekonomichna teoriia*, 2013, vol. 2, pp. 57–73., pp. 57–58.
4. Bazilevich, V. D. and Il'in, V. V. (2010), *Metafizika jekonomiki* [Metaphysics economy], 2nd ed, Znanija, Kyiv, Ukraine, p.925.
5. Bortis, H. (2007), *Instytutsii, povedinka ta ekonomichna teoriia: vnesok do klasyko-keinsianskoj politychnoi ekonomii* [Institutions, behavior and economic theory, contribute to the classic-Keynesian political economy], Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademii", Kyiv, Ukraine, p.560.
6. *Naslidky i perspektivy pryvatyzatsii v Ukraini*, [Consequences and Prospects of privatization in Ukraine], Kyiv, 2003, p.8.
7. Halchynskiy, A. (2000), "Vlasnist yaka vona ye. Chy zmozheмо podolaty hlyboku deformovanist?", *Dzherkalo tyzhnia*, [Online], available at: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/311/28597/>
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "Pro vvedennia moratorii na prymusovu realizatsiiu maina, # 2864-III from 29.11.2001.

ТОВ "ДКС Центр"